

HUMOR OCH FEMINISTISK AKTIVISM I LITTERATUR OCH ANDRA MEDIER: BIANCA KRONLÖF OCH LIV STRÖMQUIST

Ester Jiresch (University of Groningen)

Abstract

Bianca Kronlöf debuterade nyligen som författare med ett feministiskt manifest mot mäns våld. Även om hennes verk är ett bidrag till samhällsdebatten, visar det tydligt fram drag av Kronlöfs humor. Liv Strömquist är känd för sin feministiska satir i form av grafiska romaner, i vilka hon sammanställer humor och bitande feministisk kritik med historiska, filosofiska och sociologiska teorier. I min artikel undersöker jag det specifikt feministiska i deras humor och hur de använder sig av den för att främja sina (feministiska) mål. Jag kommer även att besvara frågan om humor är ett adekvat verktyg för feministisk aktivism.

Medan nya studier i feministisk teori uppmärksammar vikten av feministisk humor i skämt, stand-up och i litterära verk, finns det ännu inte många studier av grafiska romaner. Genom att särskilt fokusera på sådana mindre utforskade medier och aktivisters kombination av olika medier, kommer jag att visa hur dessa kulturella praktiker är särskilt lämpliga för mångtydiga artikulationer och mångbottnade uttryck av feministiska idéer.

Nyckelord

Feminism, activism, grafisk roman, stand-up comedy, humorstilar.

Abstract

Bianca Kronlöf recently debuted as a writer with a manifesto against men's violence. Even though this work figures as a contribution to societal debate, it clearly exhibits traces of Kronlöf's feminist humor. Liv Strömquist is known for her feminist satires in form of graphic novels, in which she associates humor and biting feminist criticism with historical, philosophical and sociological theories. In my text, I examine the specifically feminist in their humor and how they utilize it to promote their (feminist) goals. Furthermore, I will answer the question of whether humor is an adequate means for feminist activism.

While recent studies in feminist theory are acknowledging the importance of feminist humor in jokes, stand-up and literary works, there have not been many studies on graphic novels yet. By paying special attention to such lesser researched media, as well as the combination of different media by the activists, I will show how these cultural practices are a rich medium for ambiguous articulations of humor as multi-leveled cultural expression and an excellent vehicle for feminist ideas.

Key words

Feminism, activism, graphic novels, stand-up comedy, humor styles.

Inledning

Bianca Kronlöf och Liv Strömquist är två svenska konstnärer som under de senaste åren har blivit väldigt viktiga aktörer i den svenska kulturella sfären, liksom tongivande i feministiska cirklar. Även om deras verk och metoder är ganska olika, använder sig båda mycket framgångsrikt av kombinationen av humor och feministisk aktivism. Kvinnlig, och särskilt feministisk humor har länge haft ett dåligt rykte och därför vill jag undersöka om deras succé åstadkoms genom just specifika former av humor. Jag försöker också svara på frågan huruvida humorn är ett adekvat medel för att förmedla feministisk aktivism.

På senare år har feministisk teori börjat uppmärksamma humor som en relevant kulturell faktor i spridningen och mottagandet av feministiska diskurser (Fahs 2019; Kein 2015; Bing och Scheibman 2015; Kotthoff 2006; Bing 2004). Även om dessa nyare studier erkänner vikten av feministisk humor i skämt, stand-up och litterära verk, har det inte gjorts många studier om serieteckningar (Nordenstam 2020; Lindberg 2014). Dessutom fokuserar de flesta av dessa studier på det anglosaxiska området, medan jag granskar svenska aktörer. Genom att ägna särskild uppmärksamhet åt mindre undersökta medier, såväl som konstnärernas kombination av olika medier, kommer jag att visa hur dessa kulturella uttrycksformer kan artikulera humor på flera nivåer och vara ett utmärkt redskap för feministiska idéer. Jag hävdar dessutom att kombinationen av traditionella och nya medier stärker deras budskap och öppnar nya vägar för spridning av tankar, vilket borde tillföra en ny dimension till forskningsfältet humorstudier.

I den metodologiska delen av artikeln ska jag dryfta relevanta koncept inom ramen för feministisk analys och aktivism. Dessutom behandlas viktiga teorier inom humorforskningen och hur dessa två tillvägagångssätt kan kombineras som adekvata redskap i analysen av konstnärernas verk. Därefter följer en kort redogörelse för Bianca Kronlöfs och Liv Strömquists feministiska verksamhet med relevanta exempel på deras konstnärliga produktioner.

Diskussionen tillämpar i det följande feministiska teorier och humorteorier på exempel av de nämnda konstnärernas verk och undersöker effekten av deras multimediala verksamhet och huruvida den bidrar till att sprida ett feministiskt budskap.

Feministisk aktivism

Den ihärdiga stereotypen att kvinnor och speciellt feminister inte har humor har en lång tradition. (Greencross 2020; Kein 2015) Tvärtom påstår jag att kombinationen minsann finns, och dessutom övertygar som lyckat och fruktbart verktyg för aktivism.

Vill man närma sig konceptet feministisk aktivism är det till god hjälp hjälpsamt att först undersöka aktivistisk konst. Nina Felshin skriver:

(...) activist art represents a confluence of the aesthetic, sociopolitical, and technological impulses of the past twenty-five years or more that have attempted to challenge, explore, or blur the boundaries and hierarchies traditionally defining the culture as represented by those in power. (...) give voice and visibility to the disenfranchised, and to connect art to a wider audience. (Felshin 1995, 10)

En sådan uppfattning av aktivistisk konst som utmaning av rådande maktstrukturer uppvisar redan många gemensamma drag med allmän feministisk ideologi. De viktigaste kännetecknen för aktivistisk konst Felshin nämner, är att konsten är process- istället för produktorienterad; att den äger rum i det offentliga rummet; att massmedierna tas i bruk; att den leder till samhällsförändring (Ibidem).

För att lägga fokus på feminism hänvisar jag till vad Christine Walsh et al anför:

[F]eminist activism differs from other forms of activism in the centrality of gender. Feminist activists, equated here with gender justice activists, have been instrumental in championing a strategic focus on gender justice, and a reinforcement of the significance of eradicating gender inequalities within social movements, thereby cultivating awareness of feminist concerns and priorities. (...) Feminist activism promotes social, political, economic, or environmental change through the use of various strategies, actions, or initiatives enacted within micro, mezzo, and macro contexts. (2016, 2)

Walsh et al tillfogar:

Feminist activism includes pedagogy and knowledge generation. Feminist pedagogy, a form of critical pedagogy, is grounded in feminist theory and promotes the importance of social change. (Ibidem)

Och just denna aspekt av ”knowledge creation” kommer att bli speciellt relevant i vårt sammanhang.

Andra teoretiker inom området är Mia Liinason och Marta Cuesta som intresserar sig för feministisk aktivism som politisk praktik. Deras utgångspunkt är att feministisk aktivism

skapar berättelser som är performativa, det vill säga berättelser som är förändrande. De berättelser som feministiska aktivister producerar – genom aktioner, workshops, demonstrationer, vid möten och på festivaler, i texter och i samtal – leder till en konkret förändring – i språkbruk, i pedagogiska modeller, i lagstiftning, i rekryteringsprocesser och i kulturpolitik – men de skapar också en förändring av, oss som människor, av de relationer vi har till varandra och av samhället. (Liinason och Cuesta, 98)

Till sist vill jag nämna Rosemarie Buikema som påpekar att redan Gayatri Spivak (1983) nämner betydelsen av rebellisk humor bredvid politisk radikalism och teoretisk analys, när hon talar om vad som förenar global feminism och feministisk aktivism (2016, 1).

Två modeller inom humorstudier

De klassiska teorierna

Forskningsområdet ”humor” är brett och omfattar många discipliner som filosofi, psykologi, sociologi och litteraturkritik. Det måste påpekas att humor, även om den är något djupt mänskligt, har visat sig svårfångad för teoretiska granskningar och det har

hittills inte skapats en omfattande modell som kan beskriva och förklara alla sorters humor. Metoderna och modellerna är olika och åtskilliga. Jag valde två modeller som komplementerar varandra och i alla fall ger en nyttig ansats (om än inte omfattande) för min analys.

Humorforskning som ett seriöst forskningsfält är relativt ungt. John Moreall förklarar att klassisk filosofi fram till 1900-talet huvudsakligen bortser från skratt och komedi eller behandlar det som något ont, kopplat till hån, förlöjligande och brist på självkontroll (2016, 1–2).

Bland de äldre och såkallade klassiska teorierna står *superiority theory*. Ofta citeras i detta sammanhang ett berömt uttalande av filosofen Thomas Hobbes:

Sudden glory, is the passion which makes those grimaces called laughter; and is caused either by some sudden act of their own, that pleases them; or by the apprehension of some deformed thing in another, by comparison whereof they suddenly applaud themselves. (...) observing the imperfections of other men. And therefore, much laughter at the defects of others, is a sign of pusillanimity. (Hobbes 1651, part I, ch. 6)

Överlägsenheten är fokuset i denna första teori som dominerade inom filosofin till och med 1700-talet (Moreall 2016, 7). Skrattet utlöses genom att driva med någon annans brister och samtidigt förhöja sig själv i processen.

Den andra teorin – *relief theory* – propageras bland annat av Herbert Spencer och Sigmund Freud:

If there is a situation in which, according to our usual habits, we should be tempted to release a distressing affect and if motives then operate upon us which suppress that affect in statu nascendi, the pleasure of humor comes about (...) at the cost of a release of affect that does not occur: it arises from an economy in the expenditure of affect. (...) the psychic energy released is the energy that would have repressed the emotions that are being expressed as the person laughs. (Freud 1905, 254)

Bakom denna teori står idén att emotioner tar form av nervös energi och skratt befriar denna uppdämda nervösa energi, särskilt när det handlar om negativa och olämpliga emotioner. Idag är denna teori föråldrad, nästan ingen forskare förklarar skratt eller humor som en process för att släppa ut uppdämd nervös energi. Roliga saker och situationer kan väcka känslor, men många verkar inte göra det (Moreall 2016, 13).

Den andra teorin (och i vår räkning den tredje) som utvecklades under 1700-talet för att utmana *superiority theory* är *incongruity theory*. Arthur Schopenhauer beskriver den på följande vis:

The cause of laughter in every case is simply the sudden perception of the incongruity between a concept and the real objects which have been thought through it in some relation, and laughter itself is just the expression of this incongruity. (Schopenhauer 1818, book I, sec. 13)

Kant, Kierkegaard och många senare filosofer och psykologer stödjer teorin. Den är dagens dominantaste teori om humor inom filosofi och psykologi. Konceptet går tillbaka till Aristoteles och Cicero, talaren skapar en förväntan hos publiken och bryter sedan mot den. Detta perspektiv på skämt liknar tekniken som används i stand-up comedy idag. Första delen, en så kallad set-up skapar en förväntning, och andra delen – ”punchline” – kränker förväntningarna. Man kan säga att slutet av skämtet är ”oförenligt” med början (Moreall 2016, 16).

I förlängning av dessa teorier vill jag nämna ett fjärde perspektiv på humor inom filosofin. De just nämnda teorierna lyckas nämligen inte ge en omfattande analys av alla humoristiska fenomen. En stor kritikpunkt mot *incongruity theory* är den filosofiska invändningen ”irrational objection”. Det gäller humor som presenterar texter, bilder, handlingar osv. vilka innehållsmässigt inte är konsistenta med varandra som till exempel allvar och lek eller väntat och oväntat och därför skapar en absurd situation som inte passar den rationella varelsen människa enligt ”irrational objection”. Det uppstår ett behov av att svara på frågan hur våra högre mentala funktioner kan fungera på ett fördelaktigt sätt som skiljer sig från teoretiska och praktiska resonemang. Svaret blev att analysera humor som en sorts lek (*humor as play*). Dessutom ryckte humorns sociala funktioner till förgrunden. Moreall hänvisar till forskning inom psykologin (t.ex. Cohen 1999) som kommer i slutet av 1900-talet och pekar på sociala förmåner av att berätta skämt:

Engaging in humor can foster a tolerance for ambiguity and diversity, and promote creative problem-solving. It can serve as a social lubricant, engendering trust and reducing conflict. In communications that tend to evoke negative emotions – announcing bad news, apologizing, complaining, warning, criticizing, commanding, evaluating – humor can provide delight that reduces or even blocks negative emotions. (Moreall 2016, 28)

Nyare teorier som förknippar humor med lek, utgående från etologiska studier, visar att unga djur och barn lär sig viktiga färdigheter genom att leka, där de överdriver rörelser och testa sin kraft och sina gränser. Det mesta nöjet verkar erfaras om vi övar färdigheterna på ovana och extrema sätt, dock inom en trygg ram. Tillämpat på humor så övar vi där ovanliga och extrema sätt att tänka och interagera med andra människor. Eftersom allvarligt och roligt språk och beteende är mycket lika varandra behövs det leksignaler. Dessa signaler, leende och skratt, antas ha utvecklats av grimaser och ljud som apor gör i ”mock-aggressive games”. Denna hypotes om skratt som utvecklades som lek-signal kan fylla hål som *incongruity* och *superiority theory* lämnade. Den förklarar sambandet mellan humor, ansiktsuttryck, kroppsspråk och ljud av skratt. Dessutom pekar hypotesen på att skratt är framförallt en social upplevelse. Anknypningen till *mock-aggression* tydliggör vidare varför mycket (manlig) humor idag är fortfarande lekfullt aggressiv. I detta sammanhang nämner Moreall en ytterligare förmån av humor är att den påtagligt kan reducera stress, som nuförtiden är ett överväldigande problem i den industrialiserade världen. Humor kan avskilja oss från vår värld av gott och ont och förse oss med nya perspektiv (Ibidem).

Humor styles theory

Den andra modellen jag valde att tillämpa på mina fallstudier utvecklades inom psykologiområdet. Rod A. Martin et al. (2001; 2003) utarbetade en metod relaterad till så kallade *humor styles*, vilken bedömer fyra dimensioner som beskriver individuella skillnader i användning av humor.

Detta tillvägagångssätt användes för att undersöka möjliga effekter av humor på psykologiskt välmående. Målet är ”assessing forms of humor that may be deleterious to health as well as those that are beneficial” (Martin et al. 2003, 48). Även om kopplingen mellan humor och mental hälsa inte är mitt fokus är jag intresserad av humor som ett verktyg för att stärka relationer, vilket är en viktig faktor i *humor styles*-konceptet, såväl som för att bidra till mental hälsa. Därför förväntas denna modell vara ett lämpligt verktyg för att analysera de humoristiska verken i mina fallstudier.

De första två (motsatta) dimensioner (1) som betraktas i denna modell gäller huruvida humor används för att (1a) stärka jaget, eller (1b) stärka ens relationer med andra. Användningen av humor för att stärka jaget relaterar till Hobbes’ anförda beskrivning av skratt och i viss mån till *superiority theory*, det behöver dock inte nödvändigtvis vara så att man skrattar på någon annans bekostnad. Det inkluderar föreställningar om humor som en metod för att hantera stress eller som en försvarsmekanism (Ibidem, 51). Det relaterar också till humor som en form av att lätta spänningen (en viss parallell till *relief theory*) och till begreppen galg- eller svart humor (Ibidem).

Humor som används för att förbättra ens relationer med andra, kan betraktas som interpersonell humor som ”oils the wheels of communication and permits the establishment of social relations with a minimum of conflict” (Ibidem, 52).

De andra två dimensionerna (2) gäller (2a) humor som är relativt godartad och välvillig (dvs tolerant och accepterande av både sig själv och andra), och (2b) humor som är potentiellt skadlig eller kränkande, antingen för en själv eller för ens relationer med andra (Ibidem).

Kombinerar man dessa dimensioner i fyra åtskilda par, leder det till de fyra olika *humor styles*:

(1) *Affiliative humor* (1b+2a): Detta är en i grunden icke-fientlig, tolerant användning av humor som bejakar det egna jaget och andra och förmodligen ökar interpersonell sammanhållning och attraktion. Studierna pekar på att denna stil av humor är förmånlig och positiv för mental hälsa och förbättrar relationen med andra (Ibidem).

(2) *Self-enhancing humor* (1a+2a). Denna dimension innebär en allmänt humoristisk syn på livet och att behålla ett humoristiskt perspektiv även inför stress eller motgångar.

Man kan reglera sina känslor genom att hitta nya perspektiv med hjälp av humor och därför antas denna dimension vara positivt relaterad till psykiskt välbefinnande och mental hälsa. Denna sorts humor kan användas för att förstärka jaget på ett sätt som är tolerant och icke-skadligt för andra. Den verkar däremot inte förbättra relationen med andra (Ibidem).

(3) *Aggressive humor* (1a+2b): Detta hänvisar till användningen av sarkasm, att retas, förlöjliga, håna andra, med andra ord en ”nedsättande” eller nedvärderande humor. Denna

stil av humor betraktas som negativt relaterad till mental hälsa och försämrar dessutom relationen med andra (Ibidem, 53).

(4) *Self-defeating humor* (1b+2b): Denna dimension innehåller överdrivet självnedsättande humor, försök att roa andra genom att göra eller säga roliga saker på egen bekostnad. Denna dimension antas också omfatta användningen av humor som ett sätt att dölja sina underliggande negativa känslor, eller undvika att hantera problem konstruktivt. Därför relateras denna form av humor negativt till mental hälsa, även om den kan förbättra relationer till andra (Ibidem, 54).

Humor som gynnsamt verktyg för (feministisk) aktivism

Jag utgår ifrån att humorstilar som skapar ett band med publiken lättar spänningar och är positiva för mental hälsa. De underlättar publikens reception av idéer. Min hypotes är därför att när en (framgångsrik) komiker använder humor som faller in i dessa dimensioner är det mest sannolikt att hen skapar bra kontakt med sin publik och sprider sitt budskap. Detta placerar *affiliative humor* högst på listan. Men även *self-defeating humor* kan främja god stämning i publiken. *Self-enhancing humor* verkar vid första ögonkastet kanske inte som ett idealiskt instrument för aktivism. Detta behöver dock testas på fallstudierna. *Aggressive humor* är definitivt olämplig enligt min mening, eftersom publiken borde distansera sig och skydda sig för kränkning.

Med hänsyn till de klassiska teorierna ponerar jag att *incongruity*, *relief* och *humor as play theory* borde främja aktivism. Se nedan en översikt och deras förväntade effekt på aktivism i figur 1.

Humor som gynnsamt verktyg för (feministisk) aktivism		
	FÖR	MOT
Klassiska teorier	<i>Incongruity theory</i> <i>Relief theory</i> <i>Humor as play</i>	<i>Superiority theory</i>
Humor styles	<i>Affiliative humor</i> <i>Self-defeating humor</i>	<i>Aggressive humor</i> <i>(Self-enhancing humor)</i>

Figur 1

Bianca Kronlöfs aktivism och humor

Bianca Kronlöf är en svensk skådespelare, manusförfattare och komiker som nyligen debuterade som författare med ett feministiskt manifest mot mäns våld mot kvinnor och andra män (*Brev till mannen* 2021). Även om det här verket utgör ett bidrag till samhällsdebatten, visar det tydliga spår av Kronlöfs humor, som pekar på olika slag av ojämställdhet mellan könen och i samhället i allmänhet.

Kronlöf är väldigt aktiv på Instagram (128 000 följare i december 2022) där hon delar sina feministiska åsikter, annonserar sina uppträdanden och ofta hänvisar till andra

feministiska organisationer (*Kvinnatillkvinna*,¹ *Organisation MÄN*²) eller feministiska evenemang. Bokens publikation blev startpunkten för många intervjuer och offentliga samtal där Kronlöf kunde lyfta fram sina idéer och ”bjuda männen in i det feministiska samtalet” (*Hur kan vi?* 2021). En annan effekt av publikationen var att Kronlöf blev programledare på våren 2022 för tv-programmet *Ta det som en man* där hon också fokuserar på att engagera män i den feministiska debatten med intervjuer, offentliga diskussioner och stand-up-uppträdanden.

Nu ska vi granska huruvida Kronlöfs engagemang kan ses som feministisk aktivism enligt definitioner som beskrevs inledningsvis. Hon beskriver sig själv som feminist och antirasist, intresserad av normkritik och maktstrukturer, vilket gör henne till en intersektionell³ feminist. I en intervju i början av sin karriär kallar Kronlöf sina feministiska strävanden för ”Vardagsaktivism” och sitt mål att ”störa den bekväma ordningen” (*Nyhetsmorgon* 2014). Många av hennes Instagram-inlägg bär ett tydligt feministiskt budskap, där hon bland annat opponerar sig mot mäns våld mot kvinnor.

Hennes stand-up-uppträdanden, samarbetet med organisationen *MÄN* och Instagram-aktiviteter med mera kan ses som performativa, process-orienterade och de äger rum i det offentliga rummet. Förändringen i samhället är något som är svårare att uppskatta, och behöver definitivt tid för att se konkreta resultat. Som indirekt bevis skulle jag dock betrakta den tydliga tillväxten i följare som Kronlöf fick under 2019–2020 (från 30 000 till 131 000) och de många positiva reaktionerna bland kommentarerna visar att hon klarade att involvera människor i det feministiska samtalet. Också hennes frekventa uppträdanden på tv och radio och podcasts visar ett visst genomslag för hennes ansträngningar.

Som ett ytterligare tecken på att Kronlöfs engagemang uppfattas som (framgångsrik) feministisk aktivism tilldelades hon i december 2022 Svenska FN-förbundets pris för mänskliga rättigheter. I motiveringen skrivs:

I en tid när jämställdhetsarbetet möter motstånd är Bianca Kronlöf en stark röst för feminism och för unga. Med satir och humor belyser hon rasism, sexism och andra orättvisor i samhället. På ett intelligent och roligt sätt folkbildar hon hela Sverige och når även de som inte är insatta i frågorna. I debatten pekar hon på tystnadskultur och jargong. Orädd diskuterar hon patriarkala strukturer, ryggdunkanden och sexistiska skämt i media och kulturliv. Med sitt breda engagemang är Bianca Kronlöf en stark kämpe för mänskliga rättigheter. (FN-förbundet 9/12/2022)

Kronlöfs humor skulle jag generellt beskriva som väldigt personlig, öppen, simpel, till och med ganska banal och vulgär i vissa fall. Hon skojar mycket om sex och använder svärord, men skämtar även om väldigt personliga upplevelser som våldsoffer, med

¹ ”Internationell kvinnorrättsorganisation på plats i 20 länder.” Kronlöfs post 25/11/2021.

² ”MÄN är en ideell, feministisk organisation som startade 1993 för att engagera män mot mäns våld mot kvinnor.” <https://brev-fran-mannen-brevskrivarkvall-malmo.confetti.events/>

³ Jag följer Kimberlé Crenshaws (1991) begrepp intersektionalitet. Detta koncept används till att granska diskriminering och förtryck som uppstår där olika kategorier som kön, ras, sexualitet, funktion och socioekonomisk status samverkar.

moderskapet och sin kropp. Detta är exemplen jag valde och vilka är representativa för Kronlöfs humorstil.

Exempel 1 visar ett kort klipp där Kronlöf framställer en totalt politiskt inkorrekt, vulgär, sexistisk man – snubben – som pratar om porr:

Porren – Det är fan det mest jämställda vi har! Alla får vara med! Typ så här, i porren, om två såhär lesbiska människor – eller får man kalla er människor? Eller blir ni kränkta då? I alla fall – äh – lesbiska i porren. Då får jag också vara med. Då får jag vara bredvid, dra en liten runk! Men de lesbiska i verkligheten: om jag bara drar en runk, då blir de såhär: Nu måste du gå, sluta! Så jävla uteslutande och exkluderande! (Kronlöf 12/19/2018)

Genom att driva vulgariteten till sin spets förlöjligar Kronlöf sexistiska män och lyfter fram sig själv. Humorkategorierna som skämtet faller i är alltså *superiority theory* och *aggressive humor*. Det kan dock också betraktas som *affiliative humor*, med tanke på målgruppen kvinnor.

Exempel 2 är ett Instagram-inlägg bestående av ett collage med fem foton och en text i caption:

No filter. I dag vet inte jag riktigt hur jag ska bete mig eller typ... andas. Grina lite? Går på toa, det känns tryggt... hoppa och skutta för att få ut energi? Idag släpps "Brev till mannen" och jag kan faktiskt inte formulera mig. Boken tog allt. Okej, helvete nu är den ute. Jag är så jävla jävla nervös. Puss och kram! (Kronlöf 3/9/2021)

Fotona framställer Kronlöf sittande på toaletten, osminkad, ovårdad, ful och fånig. Hon visar sina bara ben med nerdragna trosor. På två av fotona gör hon konstiga grimaser med ansiktet. Bilderna och texten är oerhört personliga och visar sårbarhet. De presenterar en ögonblicksbild av en krävande emotionell tid. Den komiska effekten uppstår av kombinationen av allvar och fånighet. Humorn kan beskrivas som *self-defeating* och *affiliative* eftersom många kan relatera till en sådan situation.

Exempel 3 härstammar från Kronlöfs stand-up-uppträdande i tv-programmet *Ta det som en man*. Hon läser en "dikt till alla heterosexuella män i världen":

Umgås med dina barn, din pappa och din mamma.
Om du håller på med fotboll eller stickning, det gör detsamma.
Om du gråter, går i terapi, är känslig, sårbar, silkesmjuk,
jag kommer fortfarande suga din kuk (...) (Kronlöf 2022, 02:32 min)

Det helt oförväntade slutet är ett klassiskt knep enligt *incongruity theory*. Dessutom tycker jag att skämtet passar in i *play theory* och *affiliative humor*, eftersom hon genast flörtande skapar ett band med den enbart manliga publiken.

I exempel 4 ur samma uppträdande pratar Kronlöf om att kvinnor bondar genom svaghet och sedan framställer hon en dialog, mellan två osäkra kvinnor, som hon driver till sin spets:

- Gumman du är så fin, men jag är så tjock!
- Nej, JAG är tjock!
- Nej alltså, kolla på mig. Jag är typ tjock här [pekar på armbågen]!
- Men jag då! Jag är liksom tjock på insidan. Min tjocktarm, vet du hur tjock den är?
- Min är mycket tjockare! (...) (Kronlöf 2022, 04:50 min)

Denna sorts humor är tydligt *self-defeating*.

I exempel 5 skriver Kronlöf om feministiska män och att de ofta hånas av andra män. De får höra saker som: ”Är du feminist? Har du ingen kuk, eller?” eller ”Är du feminist? Det säger du bara för att få ligga!” Den komiska paradoxen Kronlöf sedan påpekar är, att feministiska män alltså får ligga med många kvinnor med en kuk de inte har! Här igen tyder den oväntade slutsatsen på *incongruity theory* (2021, 18).

Liv Strömquists aktivism och humor

Liv Strömquist är en svensk serietecknare, konstnär och podcaster som är känd för sina feministiska satirer i form av grafiska romaner (*Inne i spegelsalen* 2021; *Einsteins nya fru* 2018; *Kunskapens frukt* 2019), där hon förknippar kvick humor och bitande intersektionell feministisk kritik med historiska, filosofiska, psykologiska och sociologiska teorier. Hennes arbete handlar bland annat om instrumentaliseringen av kvinnors historia, kroppar och emotioner av patriarkatet, samt konsumtionspolitik och sociala mediars mångsidiga inflytande på människor i allmänhet. På ett sätt som inte bara är roligt och underhållande, utan också ganska upplysande.

Strömquists humor skulle jag generellt beskriva som mycket intellektuell, kvick och sofistikerad. I motsats till Kronlöf ger hon aldrig insyn i sitt privata liv, varken i seriealbumen och knappast i sina Instagram-inlägg heller. Paralleller är att också Strömquist pratar mycket om sex, på vissa ställen även med ganska grovt språk och svärord. Det verkar dock sällan banalt eftersom det intellektuella anspråket finns i bakgrunden. Hennes ”alltför” grafiska serier, till exempel i samband med menstruation, har dock väckt kritik hos vissa åskådare för att vara stötande (Classon Frangos 2020, 46). Det finns alltså provokativa element i båda kvinnornas arbete.

Också Strömquist har redan ofta beskrivits som intersektionell feminist (bl a Lindberg 2014; Lodin 2017). Hennes utställningar, podcastproduktioner (*En varg söker sin podd*) – som jag ser snarare som pågående samtal än som färdiga produkter – och Instagram-aktiviteter kan ses som performativa och äger rum i det offentliga rummet. Dessutom har Strömquist fått internationell uppmärksamhet och berömmelse (Hadadian 2021; Chute 2018).

Böckerna kan definitivt ses som ”knowledge creation” och därmed ett bidrag till förändring. Ett indirekt bevis för förändring skulle jag säga är att vissa av hennes böcker redan har översatts till närmare 20 språk (Cavallin 2021). I alla fall når hon en stor publik.

Ett mycket tydligt omdöme om Strömquists påverkan i kulturvärlden ger journalisten Saga Cavallin, när hon skriver att författaren sätter kulturagendan i det nutida Sverige:

Liv Strömquist gör en bok om mens och sex, då pratar vi om mens och sex tills Liv Strömquist gör en bok om kärlek, då pratar vi om kärlek tills Liv Strömquist gör en bok om skönhet, då (nu) pratar vi om det. Dock, vilket påpekades i förra avsnittet av 'Stormens utveckling', utan att källhänvisa. Vad spännande det ska bli att se vad Liv Strömquist kommer bestämma att vi ska prata om härnäst! (Ibidem)

Vi kan alltså utan tvivel konstatera att också Strömquist kvalificerar sig som feministisk aktivist.

Detta är de utvalda exemplen som är representativa för Strömquists humorstil.

Exempel 1. ©Liv Strömquist (2019, 58)

Det första exemplet passar bäst i *superiority theory*. Genom att presentera många komplexa, kreativa och delvis oväntade motargument i diskussionen med en kvinnlig anti-feminist som ignorerar den feministiska kampens betydelse för sin egen fria och lyckliga tillvaro stärker "feministen" i serien det egna jaget (*self-enhancing*) men skapar även band med målgruppen feministiska kvinnor (*affiliative*).

Exempel 2. ©Liv Strömquist (2010, 35)⁴

Det andra exemplet har enligt mig många aspekter och passar in i *incongruity* såväl som *superiority theory*. Måltavlan för hånet är igen den sexistiska mannen som tillrättavisas med oförväntad komisk effekt. Med hänsyn till en tänkt målgrupp, feministiska kvinnor, kan det också betraktas som *affiliative humor*.

Exempel 3. ©Liv Strömquist (2021, 6)

Serien i exempel 3 är vid en första anblick mycket allvarlig eftersom den beskriver de farliga följderna att eftersträva en berömd beauty-influencers utseende som kan leda till kroppsliga skador hos unga tjejer. Den komiska effekten uppnås å ena sidan med de absurda kommentarerna i Instagram-kommentarfältet (*incongruity theory*), å andra sidan med att håna såväl beauty-influencers, deras alltför ivriga följare, samt vårt vinstorienterade konsumtionssamhälle där influencers har blivit viktiga aktörer under det senaste decenniet. Det sistnämnda tyder på *superiority theory*, det saknas dock aggression och exemplet innehåller enligt mig också en viss *affiliative humor*-aspekt, eftersom detta problem är så igenkännbart hos många unga kvinnor.

⁴ Denna serie postade Strömquist i engelsk översättning också på sitt Instagramkonto den 17/05/2022.

Exempel 4. ©Liv Strömquist (2021, 11)

I samma kapitel i *Inne i Spegelsalen* undersöker Strömquist vidare frågan varför sådana influencers är så oerhört populära och härmas av miljoner nuförtiden. Strömquist använder sig i exempel 4 av en fransk filosofers teori om ”mimetiskt begär” för att förklara denna effekt, vilket också är ett bra exempel för kunskapsspridande i aktivismen. Måltavlan för hånet är de som drabbas av det här begäret, som är djupt mänskligt enligt teorin, vilket tyder på *superiority theory*. Att det typiskt mänskliga porträtteras här med en löjlig modefluga poängterar det absurda i fenomenet och framkallar skrattet. Det lekfulla i serien medför också *affiliative humor* eller *humor as play*, eftersom många kan känna igen detta fenomen hos sig själva, och dessutom utesluts inte nödvändigtvis författaren själv, vilket skapar ett band med publiken. Framställningen av filosofen Girard, som antas tala från en överlägsen position, är dock genom teckning och ordval också skattretande, en pik mot manliga auktoriteter som kan inordnas i *superiority theory*.

Diskussion

Jag visade exempel på Kronlöfs och Strömquists verk ur olika medier och kan konstatera att de är väldigt aktiva såväl i sin ”vanliga” produktion – som komiker och författare – som på sociala medier och poddar osv. Det tidsenliga i att visa sig aktivt på sociala medier bidrar säkert till succén, vilket kan mätas ibland annat följartillväxten och positiva kommentarer.

Efter att ha presenterat feministiska element i Kronlöfs och Strömquists verk och påpekat de kategorierna deras humor faller i ska jag nu dryfta resultaten. Jag kan konstatera att Kronlöfs humor framför allt passar in i kategorierna *incongruity theory*, *affiliative humor*, *humor as play* och *self-defeating humor* vilket bekräftar min tes att dessa dimensioner av humor är mest lämpade för att sprida aktivistiska idéer. Vissa element kan ses som *superiority theory* och provokativa, men de verkar inte vara dominerande.

Strömquists humor visar sig mera komplex. Ofta kan det ses att flera dimensioner överlappas. Liksom Kronlöf kan Strömquist indelas i *incongruity theory*, *affiliative humor*, *humor as play* men aldrig *self-defeating humor*. Å andra sidan uppvisar hennes serier ganska ofta humor som man kan beskriva med *superiority theory* eller *self-enhancing* – vilket egentligen inte passar min tes. När man dock närmare betraktar just dessa exempel, så ser man att överlägsenheten oftast intas gentemot männen/patriarkatet – vilket skapar band med gruppen kvinnor och därmed kan betraktas som *affiliative* – och detta bekräftar också min tes. Det framkastar såklart frågan vilken publik konstnärerna har. Om vi antar att det är främst (feministiska) kvinnor i Strömquists publik och det är mest patriarkatet som hånas, ändrar det funktionen av humorn avsevärt. Detsamma gäller givetvis Kronlöf. I en intervju anger Kronlöf att 80% av hennes följare på sociala medier är kvinnor (21/9/2021). I hennes uppträdanden speciellt för män, verkar hon dock också framgångsrik i att nå publiken. Där använder hon sig av olika dimensioner som *incongruity*, *affiliative*, *humor as play*, och också *self-defeating humor*. Alla dessa dimensioner ägnar sig också bra för aktivism eftersom de skapar ett band med publiken och gör den mottaglig för idéer.

Konklusion och framtida forskning

Som jag visade kan Kronlöfs och Strömquists användning av vissa humorstilar förklara deras framgång, men bara delvis. Att undersöka publiken / målgruppen är en kultursociologisk fråga som inte alls ingår i modellerna jag använde, men borde säkert kunna bidra till en mera omfattande bild av humorns funktioner och effekter i framtida forskning.

En vidare brist i modellerna är att de inte tar hänsyn till klassbakgrund och intellektuellt anspråk. Kronlöfs platta, direkta och vulgära språk kan verka stötande för några, däremot kan Strömquists höga intellektuella nivå med vetenskaplig fundering kännas elitär för andra. Därutöver kan det spela en viktig roll för artisternas framgång huruvida åskådarna identifierar sig som feminister eller inte. Kultursociologiska och empiriska undersökningar skulle kunna ge svar på dessa frågor.

Det blev också tydligt att konstnärerna lyckas att skapa en sfär med humor där allvarliga ämnen kan behandlas på ett underhållande sätt. En annan fråga som uppstod under undersökningen som kan vara relevant för framtida forskning är i vilken utsträckning humorn riskerar att bagatellisera ett allvarligt ämne och hur konstnärerna klarar balansakten.

Bibliografi

- Bing, Janet. 2004. "Is Feminist Humor an Oxymoron?" *Women and Language*, 2(1).
- Bing, Janet och Joanne Scheibman. 2014. "Blended Spaces as Subversive Feminist Humor". I *Gender and Humor: Interdisciplinary and International Perspectives*, redigerad av Delia Chiaro och Raffaella Baccolini. New York: Routledge, 13–29. <https://doi.org/10.4324/9781315814322>

- Buikema, Rosemarie. 2016. "Women's and Feminist Activism in Western Europe". I *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, redigerad av Nancy A. Naples. <https://doi.org/10.1002/9781118663219.wbegss656>
- Cavallin, Saga. 2021. "Jonatan Unge är årets humorkung – och Liv Strömquist sätter debattagendan". *Dagens Nyheter*, 23/12/2021. <https://www.dn.se/kultur/saga-cavallin-jonatan-unge-ar-arets-humorkung-och-liv-stromquist-satter-debattagendan/>. Hämtad 26/12/2022.
- Chute, Hillary. 2018. "When Comics Writers Defy Gender Norms". *New York Times*, 27/12/2018. <https://www.nytimes.com/2018/12/27/books/review/dirty-plotte-julie-doucet.html>. Hämtad 15/07/2023.
- Classon Frangos, Mike. 2020. "Liv Strömquist's *Fruit of Knowledge* and the Gender of Comics". *European Comic Art*, 13(1). <https://doi.org/10.3167/eca.2020.130104>
- Cohen, Ted. 1999. *Jokes: Philosophical Thoughts on Joking Matters*. Chicago: University of Chicago Press.
- Crenshaw, Kimberlé. 1991. "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color". *Stanford Law Review*, 43(6).
- Fahs, Breanne. 2019. "Reinvigorating the Traditions of Second-Wave Radical Feminism: Humor and Satire as Political Work". *Women's Reproductive Health*, 6(3). <https://doi.org/10.1080/23293691.2019.1619051>
- Felshin, Nina (red.). 1995. *But Is It Art? The Spirit of Art as Activism*. Seattle: Bay Press.
- Freud, Sigmund. 1905 [1974]. *Jokes and Their Relation to the Unconscious (Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten)*, översatt av James Strachey. New York: Penguin.
- Greengross, Gil. 2020. "Sex and gender differences in humor: Introduction and overview". *Humor*, 33(2). <https://doi.org/10.1515/humor-2020-0005>
- Hadadian, Jacqueline. 2021. "Über Schönheit, Liebe und warum wir begehren, was andere begehren". *Stern*, 14/11/2021. <https://www.stern.de/kultur/comiczeichnerin-liv-stromquist--warum-wir-begehren--was-andere-begehren-30908630.html>. Hämtad 28/12/2022.
- Hobbes, Thomas. 1651 [1982]. *Leviathan*. New York: Penguin.
- Kein, Kathryn. 2015. "Recovering Our Sense of Humor: New Directions in Feminist Humor Studies". *Feminist Studies*, 41(3). <https://doi.org/10.1353/fem.2015.0040>
- Kotthoff, Helga. 2006. "Gender and humor: The state of the art". *Journal of Pragmatics*, 38(1). <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2005.06.003>
- Kronlöf, Bianca. 2021. *Brev till mannen*. Stockholm: Albert Bonniers.
- Liinason, Mia och Marta Cuesta. 2016. *Hoppets politik: Feministisk aktivism i Sverige idag*. Göteborg/Stockholm: Makadam.
- Lindberg, Ylva. 2014. "Satiriska feministiska serier: Nina Hemmingsson och Liv Strömquist". *Tidskrift för litteraturvetenskap*, 44(2). <https://doi.org/10.54797/tfl.v50i2-3.6127>
- Lodin, Isa. 2017. "Språkdräktens ideologi. Om ideologiska markörer i Liv Strömquists Kunskapens frukt och dess franska översättning". Lunds Universitet. Opublicerad MA-uppsats.

- Martin, Rod A. et al. 2003. "Individual differences in uses of humor and their relation to psychological well-being: Development of the Humor Styles Questionnaire". *Journal of Research in Personality*, 37(1). [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00534-2](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00534-2)
- Morreall, John. 2016. "Philosophy of Humor". I *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2016 Edition), redigerad av Edward N. Zalta, 1–47. <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/humor/>. Hämtad 20/4/2020.
- Nordenstam, Anna och Margareta Wallin Victorin. 2020. "Tecknade serier som feministisk aktivism: Kvinnor ritar bara serier om mens och Draw the Line". *Tidskrift för Litteraturvetenskap*, 50(2–3). <https://doi.org/10.54797/tfl.v50i2-3.6127>
- Schopenhauer, Arthur. 1818/1844 [1907]. *The World as Will and Idea (Die Welt als Wille und Vorstellung)*. Översättning av R. B. Haldane och J. Kemp. London: Routledge och Kegan Paul.
- Strömquist, Liv. 2021. *Inne i spegelsalen*. Stockholm: Norstedts.
- 2019. *Einsteins nya fru*. Stockholm: Galago.
 - 2014. *Kunskapens frukt*. Stockholm: Galago.
 - 2010. *Hundra procent fett*. Stockholm: Ordfront Förlag.
- Walsh, Christine, Liza Lorenzetti och Cari Gulbrandsen. 2016. "Feminist Activism". I *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, redigerad av Nancy A. Naples. <https://doi.org/10.1002/9781118663219.wbegss748>

Online-källor

- <https://brev-fran-mannen-brevskrivarkvall-malmo.confetti.events/>. Hämtad 20/03/2021.
- <https://fn.se/aktuellt/pressmeddelanden/bianca-kronlof-far-fn-forbundets-pris-for-manskliga-rattigheter/>. Hämtad 20/12/2022.
- <https://www.instagram.com/biancakronlof/?next=%2F>. Hämtad 28/12/2022.
- <https://www.instagram.com/p/Bo0mAk9ATI0/>. Hämtad 26/12/2022.
- <https://www.instagram.com/leifstromquist/>. Hämtad 28/12/2022.
- <https://podcasts.nu/poddar/en-varg-soker-sin-pod>. Hämtad 28/12/2022.
- <https://www.svtplay.se/ta-det-som-en-man>. Hämtad 10/5/2022.
- <https://www.youtube.com/watch?v=DZGrAFPBSic> (*Hur kan vi?* 21/09/2021). Hämtad 20/03/2021.
- https://www.youtube.com/watch?v=FkUa7iq_MK0 (*Nyhetsmorgon* i TV4 05/08/2014). Hämtad 16/04/2019.